

Т. А. Гришина

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена проблемам особливості формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога. Особлива увага приділяється обґрунтуванню суттєвої характеристики екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога; визначенню показників екологічної спрямованості особистості, педагогічних умов формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога і розкриттю сутності кожної з них.

Ключові слова: особистість, екологічна спрямованість, формування екологічної спрямованості, мотиви поведінки, ціннісні орієнтації, перспективи, цілі особистості.

Актуальність дослідження зумовлена глобальними екологічними проблемами, які вимагають невідкладних радикальних змін у ставленні людини до природи. На попередніх етапах розвитку людства, коли інтенсивність негативного впливу на природу не перевищувала її можливостей до самовідтворення, екологічні проблеми не ставали перед людством з такою гостротою.

Основний зміст статті. Масштабність проблеми дозволяє розглядати формування соціального замовлення на екологічну освіту і виховання майбутнього спеціаліста психологічного профілю як багатофакторний процес державного рівня.

Вивчення науково-педагогічної літератури, результати спостережень за практичною діяльністю викладачів вищих навчальних закладів та власна педагогічна практика переконують, що проблема особливості формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога у процесі організації самостійної пізнавальної діяльності поки що не була предметом цілеспрямованого комплексного дослідження. Психолого-педагогічні основи формування знань, умінь і навичок взаємодії системи «природа — людина — суспільство» охарактеризовано у працях Л. Виготського, С. Дерябо, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Явіна та інших [2; 3; 4; 5].

Аналіз психолого-педагогічної теорії та практики свідчить, що традиційна пояснювально-ілюстративна система навчання вже не забезпечує формування у майбутнього психолога знань, умінь і навичок самостійної пізнавальної діяльності, не стимулює їхню творчу навчально-пізнавальну активність.

Соціально-педагогічна значущість екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога в процесі їх професійної підготовки та недостатня дослідженість проблеми, потреби суспільства і вищої школи в розробці

нових теоретичних та методичних підходів до вирішення цієї проблеми зумовили вибір теми «Особливості формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога».

Виходячи з вище зазначеного, об'єктом дослідження можна визначити екологічну спрямованість особистості, предметом дослідження — психологічні особливості формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога.

Мета дослідження полягає у визначенні й науковому обґрунтуванні психолого-педагогічних умов та розробці методики поетапного формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога у професійній підготовці.

Мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– обґрунтувати теоретичні та методичні засади екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога в процесі його професійної підготовки;

– уточнити зміст базових понять екологічної освіти: «екологічна спрямованість», «екологічне виховання», «еколого-пізнавальна діяльність», «екологічна вихованість»;

– розробити методику формування екологічної спрямованості у вищих навчальних закладах та експериментально перевірити її ефективність;

– визначити критерії та рівні екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога;

– виявити педагогічні умови екологічної спрямованості студентів-психологів.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять основні положення філософії про єдність процесів пізнання і самопізнання, особистісного розвитку і самовдосконалення; про взаємозалежність та взаємовплив екологічних явищ та екологічної спрямованості як діалектичну взаємодію загального і часткового, цілого та його елементів суспільних й індивідуальних цінностей; про системно-цілісний підхід, що забезпечує різнорівневу оцінку структурно-логічних і змістових аспектів розглянутих категорій.

Провідними є концептуальні положення щодо об'єктивної (соціальної) природи і суб'єктивної (особистісної) природи (Г. Гегель, І. Кант, М. О. Бердяєв), про соціальну природу розвитку суспільства й особистості (В. І. Вернадський, Г. С. Сковорода, П. Д. Юркевич).

Теоретичною основою дослідження є наукові ідеї в галузі педагогіки, психології, екології, висновки сучасних міждисциплінарних досліджень щодо екологічної освіти і виховання (В. О. Сухомлинський), різних аспектів теорії і практики освітньої діяльності, педагогічного управління розвитком особистості (Б. Г. Ананьєв, І. Д. Бех, О. М. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, О. В. Сухомлинська, Б. М. Андрієвський) [1; 2; 3]; положення про пріоритетність світоглядних функцій професійного навчання та виховання (С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлов), наукові дослідження в галузі екологічної освіти (І. Д. Зверев, М. М. Моїсєєв, О. В. Плахотнік, А. В. Степанюк, С. В. Шмалей, Г. С. Тарасенко, І. Т. Суравегіна та інші).

Для досягнення поставленої мети та вирішення висунутих завдань можна використати такий комплекс методів дослідження:

– *теоретичні* (аналіз, класифікація та систематизація теоретичних і експериментальних даних, теоретичне моделювання й узагальнення даних, спостереження, самоспостереження);

– *емпіричні* (педагогічне та психологічне спостереження, зовнішньої експертної оцінки, анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіда);

– *статистичні* методи обробки результатів дослідження.

Дослідження має включати констатувальний та формувальний експерименти.

Узагальнення даних теоретичного аналізу дає підстави стверджувати, що екологічна спрямованість особистості майбутнього психолога є особистісно орієнтованим процесом формування екологічної спрямованості. Основними проявами цього процесу є усвідомлення мети і функцій екологічної діяльності, світогляду в повсякденному житті та професійній діяльності, створення еколого-доцільної структури діяльності за рахунок інтеграції професійних, загальнонаукових, екологічних, фахово-екологічних знань, умінь, навичок.

Проведене пошукове дослідження, узагальнення науково-педагогічної і психолого-педагогічної літератури, урахування потреб сучасних реалій дало нам підстави визначити екологічну спрямованість як моральну якість особистості, показниками якої є:

– рівень засвоєння ключових понять, законів, принципів, наукових фактів, що дають змогу визначити оптимальний вплив на навколишнє середовище в процесі професійної діяльності і в повсякденному житті;

– уміння передбачати можливі наслідки своїх дій і запобігати негативним впливам на навколишнє середовище в усіх видах діяльності;

– конкретні кроки щодо покращення стану довкілля й пропаганди сучасних ідей охорони навколишнього середовища;

– уміння аналізувати екологічну ситуацію;

– результативність практичної екологічної діяльності.

Отже, екологічна спрямованість зорієнтована на формування та розвиток ціннісного потенціалу особистості. Відповідно до змістових параметрів ціннісно-мотиваційного, пізнавально-аналітичного і діяльнісного компонентів екологічної спрямованості визначено критерії екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога, кожен з яких включає комплекс показників.

Застосування визначених критеріїв і показників дало змогу з'ясувати рівні екологічної спрямованості — високий, умовно високий, середній та низький, відмінності між якими виявилися у ставленні студентів до навколишнього природного середовища та інтенсивності сприйняття ними світу природи залежно від психічної включеності до світу природи — високий, умовно високий, середній та низький, відмінність між якими полягає у змістовному наповненні діяльнісного компонента.

Розроблено, експериментально перевірено та впроваджено в навчально-виховний процес методу формування екологічної спрямованості майбут-

ніх психологів вищих навчальних закладів, складовою якої стала авторська програма дисципліни «Екологічна психологія».

Методика скерована на підвищення рівня екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога у процесі оволодіння професійними знаннями та вміннями. Вона ґрунтується на органічному поєднанні змісту, методів, організаційних форм в умовах вищих навчальних закладів.

В основу методики покладено впровадження в навчально-виховний процес активних методів навчання, зокрема методу «проектного пошуку», тестування, ситуативного моделювання.

Змістова частина методики визначається вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра, що міститься в галузевому стандарті вищої освіти України за напрямом «Психологія».

Професія психолога є особливим видом діяльності, який вимагає, крім знань, певних особистісних якостей, особливої структури світогляду. Тому разом з теоретичними знаннями і професійними вміннями, які є фундаментом будь-якої професії, молодь, що отримує фахову психологічну підготовку, потребує комплексного психолого-педагогічного підходу до створення умов особистісного розвитку в процесі професійного становлення.

Таким чином, визначені нами психолого-педагогічні умови щодо організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах з формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога поєднуються у три блоки: умови щодо організації навчально-виховного процесу; умови щодо конструювання змісту навчального матеріалу; умови щодо посилення ролі самостійної пізнавальної діяльності.

До психолого-педагогічних умов, які є чинниками зовнішнього впливу на формування екологічної спрямованості майбутніх психологів, нами віднесено: науково-методичне забезпечення навчання та виховання: використання методики формування екологічної спрямованості; створення системи екологічного виховання в Класичному приватному університеті, яка полягає у:

- використанні міжпредметних зв'язків;
- ефективному використанні еколого-пізнавальної діяльності;
- органічному поєднанні навчальної й позанавчальної роботи;
- досягненні відповідності зовнішнього впливу і механізмів внутрішніх особистісних перетворень.

Серед умов, що визначають розвиток структури внутрішніх особистісних перетворень, визначено: мотивацію суб'єктів до оволодіння знаннями і навичками природоохоронної діяльності у навчально-виховному процесі, а отже формування позитивного ставлення до природоохоронної діяльності в різних галузях господарства, оволодіння способами професійного самовдосконалення; відповідність між полем об'єктивної інформації про стан екології та полем суб'єктних уявлень студента про його готовність до природоохоронної діяльності; рівень рефлексивності у спілкуванні суб'єктів навчально-виховного процесу, оптимізацію взаємодії з метою професійного розвитку майбутніх психологів; гармонійну взаємодію компонентів екологічної спрямованості.

Висновки. Досягнута мета дослідження, визначено і науково обґрунтовано педагогічні умови екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога під час професійної підготовки. Дослідно-експериментальна перевірка підтвердила ефективність використання методики формування екологічної спрямованості особистості майбутнього психолога. Це підтверджує наше припущення про те, що рівень екологічної спрямованості майбутніх психологів значно підвищиться, якщо процес її формування буде відбуватися за спеціально створеними психолого-педагогічними умовами, які є чинниками зовнішнього впливу, та умовами, які визначають розвиток структури внутрішніх особистісних перетворень, а навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах буде здійснюватися з урахуванням сучасного навчально-методичного забезпечення.

Результати нашого дослідження не вичерпують усіх аспектів означеної проблеми й потребують подальшого вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку екологічної культури людей певних вікових груп і соціального статусу.

Предметом наукового пошуку можуть стати питання, пов'язані з налагодженням тісного зв'язку між навчальними закладами з метою забезпечення наступності в екологічному навчанні та вихованні школярів і студентів. Подальшого розгляду вимагають також питання вивчення залежності рівня професійної підготовки від розвитку екологічної культури студентів.

Висновки та положення дослідження можуть бути використані в процесі вдосконалення існуючої системи неперервної екологічної освіти й виховання у вищих навчальних закладах, підготовки навчально-методичної документації.

Література

1. Ананьев Б. Г. Проблема «человеческого фактора» в управлении: психологические проблемы социальной регуляции поведения / Б. Г. Ананьев. — М. : Наука, 1976. — 190 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1977. — 304 с.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. — М., 1983. — Т. 2. — С. 145, 153, 248.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — М. : Педагогика, 1989. — 485 с.
5. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — М., 1976. — С. 141.
6. Соціально-психологічні особливості в сучасному суспільстві: теоретико-прикладний аспект : колективна монографія / КПУ, [Ред. кол. Бочелюк В. Й.]. — Запоріжжя: КПУ, 2009. — С. 148–155.

Т. А. Гришина

Классический частный университет, г. Запорожье

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА:
К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ**

Резюме

Статья посвящена проблемам особенности формирования экологической направленности личности будущего психолога. Особое внимание уделяется обоснованию существенной характеристики экологической направленности личности будущего психолога; определению показателей экологической направленности личности, педагогических условий формирования экологической направленности личности будущего психолога и раскрытию сущности каждого из них.

Ключевые слова: личность, экологическая направленность, формирование экологической направленности, мотивы поведения, ценности ориентации, перспективы и цели личности.

T. A. Grishina

Classical private university in Zaporozhie

**THE PECULIARITIES OF FUTURE PSYCHOLOGIST'S ECOLOGICAL
DIRECTION FORMING**

Summary

The thesis is devoted to the new solution of the problem concerning the future psychologists' ecological direction forming and representing in the explanation, development and experimental testing of organization-methodological system which focuses on the effective ensuring of this process. The research confirmed that student ecological education is personal oriented process of ecological direction forming, main features of which are awareness of the aim and functions of ecological activity at the expense of integration of professional, general scientific, ecological, special ecological knowledge, abilities and skills. The work determined that ecological education and breeding cannot be realized limits of separate disciplines with using of traditional pedagogical technologies. The necessity of ecological education and breeding system renovation, which will cover the whole period of education by means of different forms and methods is grounded to increase the effectiveness of this psychology — pedagogical direction.

Key words: ecological breeding, knowledge integration, forms and methods of ecological direction forming, individual cognitive activity, system of ecological education.